

* * *

זיוה שמיר

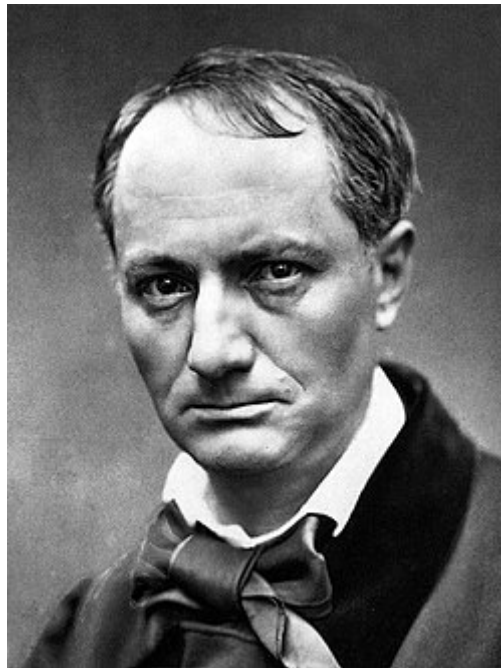
תרגומי שירה: מסע במרחבי תבל

כשהטבע "מתכתב" עם האדם

על שירו הנודע של שארל בודלר "התכתבויות"

הסונטה הנודעת של שארל בודלר "Correspondances" עוסקת בזיקות המתגלות בטבע בין תופעות שהן מעשי ידי הבריאה, לבין יצירות האמנות, שהן מעשי ידי האדם. שירו זה של בודלר (מתוך ספרו המהפכני *Fleurs du mal* – פרחי הרוע, 1857) הכניס לשיח הביקורתי את המושג "יער של סמלים", ורבים רואים בו את דגם-האב של השירה הנאז-סימבוליסטית – חוליית המַעְבֵּר בין הרומנטיקה, ילידת המהפכה הצרפתית, לבין המודרניזם המוקדם של הדקדנס הבוהמיאני, שנולד בפריז באמצע המאה התשע-עשרה.

השירה הפרועה של הבוהמיאנים הפריזאיים הטרימה בשני דורות לערך את הזרמים המודרניסטיים, מנפצי המוסכמות. היא מרדה בכללים של השירה הקלאסית-הרומנטית של העת החדשה עוד לפני הגיעם של ה"איזמים" של סוף המאה התשע-עשרה ותחילת המאה העשרים: האקספרסיוניזם, הפוטוריזם, האקמאיזם, הפוביזם, הקוביזם ועוד.

שארל בודלר. מתוך ויקיפדיה.

השיר מלמד על תפיסת העולם ההיפרידית של בודלר, המגלה מגמות דתיות ואֶתְאִיסטיות בעת ובעונה אחת. לפי בודלר, יש בעולמנו מערכת זיקות מתוכננת ומתוחכמת הניפרת במעשה הבריאה, וזו מַקְנֶה לקוסמוס הרמוניה מופלאה המתגלה רק לאותם יודעי ח"ן שבעבורם כל החושים מתערפלים למהות אחת.

יש הקושרים בין הסינֶסְתֶּזֶז (צירופי החושים) הרבות בשיר זה, ובשירת בודלר כולה, לבין העובדה שהמשורר היה לעתים קרובות שתוי ומסומם עד אֶבְדֵן חושים. אכן, בודלר לא התנזר מן השימוש במנות גדושות של אלכוהול וסמי הזיה, אף חווה חוויות פסיכדליות שחלָּלוּ לשיריו והעניקו להם את אופֵּיִם הנזיל והזורם, שבּוֹ כל התופעות מתלכדות למסכת אחת.

כותרת השיר מצביעה על הזיקות הסמויות והנסתרות של הטבע: על ה"קורספונדנציות" (ההתכתבויות, הזיקות, ההתאמות) בין כל הברואים ועם התלכדות החושים. הזיקות הללו מתגלות לאדם בעת המעבר דרך "יערות סמלים" המפוזרים בחיק הטבע, אך לא כל אחד יודע לזהות את הסמלים ולפענחם. בני האדם חולפים ברובם על פני הסמלים ועל פני התופעות המופלאות הנקרות בדרכם, ואינם קולטים כלל את התואם המושלם המתגלה במעשי הבריאה.

מבלי שהדברים ייאמרו גלויות ומפורשות, שירו של בודלר רומז שרק משוררים יחידי סגולה שניחנו בחושים חדים ובאינטואיציות מחודדות מסוגלים לקלוט את התואם המופלא בטבע. ובמילים אחרות: ה"התכתבויות" בין תופעות הטבע מבליחות רק מפעם לפעם, באופן רנדומלי, ומתגלות באמצעות חושיהם המחודדים של אותם יחידי סגולה המסוגלים לחוש בהן, לראותן, להטות להן אוזן ולפענחן:

Correspondances Charles Baudelaire

התכתבויות שארל בודלר

La Nature est un temple où de vivants piliers
Laissent parfois sortir de confuses paroles;
L'homme y passe à travers des forêts de symboles
Qui l'observent avec des regards familiers.

הטבע הוא מקדש בו עמודים חיים
ימלמלו בלילי מלים מעת לעת;
והאדם בין יערות סמלים נודד,
ובו יתנו את מבטם עיני-רעים.*

Comme de longs échos qui de loin se confondent
Dans une ténébreuse et profonde unité,
Vaste comme la nuit et comme la clarté,
Les parfums, les couleurs et les sons se répondent.

כמו בני הדים אי-שם במרחקים
שליבים בתאם פה עמק, אפל,
בו ניחוחות, גוונים, קולות כבמערפל,
וממדיו פאור היום, כמחשפים.

Il est des parfums frais comme des chairs d'enfants,
Doux comme les hautbois, verts comme les prairies,
— Et d'autres, corrompus, riches et triomphants,

יש בו בשמים רעננים כלחי עולל
פאפר ירק, מתקם פקול מיתר,
ויש שם מק כובש, עשיר, מוליך שולל.

Ayant l'expansion des choses infinies,
Comme l'ambre, le musc, le benjoin et l'encens,
Qui chantent les transports de l'esprit et des sens.

בהתפשט הניחוחות אל הקלל,
הלבונה, המור, המושק והענבר
תסק שירת הרוח, תתנשא אל על.

מצרפתית: זיוה שמיר

יש המאמינים באמונות תפלות, ותולים משמעויות בקריאת עורב או בכוכב נופל. ואולם, כשאדם רגיל, כמוני-כמוך, נפגש מפעם לפעם עם תופעה המלמדת על זיקה בין תופעות הטבע לבין תופעות שגילו מדענים בכוח המוח – כגון הזיקה שבין מספר הגרעינים שבפרח החמנייה לבין "סדרת פיבונאצ'י" (Fibonacci) הקרויה על שמו של גדול המתמטיקאים בימי-הביניים – עליו להרהר ברעיון שבודלר גלגל לפתחנו. ייתכן שדווקא בודלר השתוי והמסומם ראה ב"עיני הרוח" שלו דברים שאנו, בני אדם רגילים, איננו מסוגלים לראותם.

שיר זה של בודלר היה אהוב במיוחד על עמיתי פרופ' ראובן צור, חתן פרס ישראל לחקר הספרות, שהלך לא מכבר לעולמו בתחילת ספטמבר. הוא תרגם את השיר הזה והדגים באמצעותו לתלמידיו הרבים תופעות בתחומי הפואטיקה הקוגניטיבית והסטיליסטיקה. ראובן צור חיבר כעשרים ספרי מחקר ויותר ממאה מאמרים רבי-חשיבות שפרסמו את שמו ברחבי העולם. את ניתוקו מהוריו בהונגריה בימי מלחמת העולם השנייה ואת מצוקות השאול שעברו עליו באותם ימים תיאר בספרו "בריתה מהגטו: פרקי זיכרונות" (1996). תהא הפינה הזאת נר לזכרו.

(*) נוסח קודם של הבית הראשון של תרגום זה פורסם לפני שנים אחדות ע"י רות נצר, אך היא שכחה משום-מה למלא את חובת המזקה (credit), ואפילו לא פנתה אליי בבקשת רשות לפרסמו. לצערי עליי לציין זאת במפורש כדי שלא יהפוך מישהו את היוצרות, ויחשוב בטעות שאני היא זו ששאלה שלא כדין את התרגום מן הפסיכולוגית-המשוררת הפופולרית שהציבה אותו בראש מאמריה.